

En årsoversigt – 2008

Af Lone Søderstrøm Nielsen

Hvorvidt religionens plads bør være i det offentlige rum eller i den private sfære er næppe længere relevant at diskutere, selvom der stadig er tilhængere politisk såvel som kirkeligt med et ønske om, at kirkens stemme kun høres inde i kirken og ikke udenfor. Den tidligere biskop Jan Lindhardt reflekterede over konfrontationen mellem religioner, som han mente var uundgåelig, da hver religion i sagens natur er uenig med andre religioner. Konfrontationen vil finde sted i det offentlige rum, fordi:

... religion trives og blomstrer i det åbne offentlige rum, men sygner hen, når den er underlagt privatlivets fred. Og derfor finder den sig naturligvis heller ikke i at blive holdt indespærret her. Og altså vil der blive ved med at være kamp mellem religionerne, især i en globaliseret verden. Set fra samfundets side er et af de interessante spørgsmål ikke, om man kan forvise religion til et særligt privat reservat, men om hvilke midler man vil tillade, at der bruges i de indbyrdes stridigheder. Krydser man klinger med ord alene, eller også med sværd? (Kr.D. 5.9.)

Burde Folkekirken gå ind i en aktiv rolle med henblik på at forbedre integrationen? Spørgsmålet dukkede op i februar, da det blev offentliggjort, at tre personer var anholdt mistænkt for at planlægge et mord på tegneren Kurt Westergaard, der havde tegnet én af Mohammed karikaturerne til Jyllands-Posten i september 2005. Flere aviser, bl.a. *Kristeligt Dagblad* 13.2., genoptrykte nu tegningen, der forestillede Muhammed med en bombe i en turban. Reaktionen på avisernes genoptryk af den famøse tegning blev en lang række ildspåsættelser herhjemme, men også demonstrationer og optøjer andre steder i verden.

Holdningen til den aktuelle konflikt var delte blandt de gejstlige. Biskop Steen Skovsgaard (Lolland-Falsters Stift) så positivt på en kirkelig markering med f.eks. et fakkeltog arrangeret af kristne såvel som muslimer, mens biskop Jan Lindhardt (Roskilde Stift) mente, det ville være upassende, fordi det ville kunne tolkes som en accept af urolighederne. Optøjerne herhjemme bar da også præg af at være udløst af unge ikke kun med anden etnisk baggrund end dansk, men også danske unge der havde svært ved at finde sig selv.

Biskoppernes stemme blev igen efterspurgt i pressen i det, der blev kaldt tørklædedebatten. En erklæring fra Domstolsstyrelsen om, at dommere sagtens kunne være neutrale, selvom de bar tørklæde, satte gang i en heftig politisk diskussion, der fra regeringens side var et forslag om forbud for dommere mod at bære religiøse symboler. Biskopperne kunne – som politikerne – heller ikke vise enighed. Biskop Søren Lodberg Hvas (Aalborg Stift) var ligesom sin kollega i Helsingør Stift, Lise-Lotte Rebel, positiv over for regeringens forslag om retningslinjer for påklædning blandt offentlig ansatte, mens biskop Kjeld Holm (Århus Stift) og biskop Kresten Drejergaard (Fyens Stift) opfattede et indgreb som værende i strid med Grundloven. (Kr.D. 15. og 16.5.)

Nu foregik debatten omkring mødet med islam ikke kun i pressens regi. »Jeg finder det nemlig afgørende vigtigt, at dette samtaleforum eksisterer og fungerer.« Sagde biskop Erik Norman Svendsen (Københavns Stift) i sin indledning på en konference afholdt i efteråret (se efterfølgende side 331) og fortsatte: »Det er måske det vigtigste overhovedet ved de samtaler, som nu skal i gang: at vi er sammen og taler sammen i øjenhøjde og ikke, som så ofte i den offentlige debat, kun taler til hinanden og ikke med hinanden.«¹

Konfrontationen er ikke alene mellem kristne og muslimer herhjemme, den gælder i ligeså høj grad en konfrontation i kirken selv, når det handler om, hvordan man skal møde muslimerne. Men i dagligdagen er det dog mere mødet med Folkekirken egne medlemmer og forkyndelsens kommunikationsform, der optager sognene.

Der er mange udfordringer i et samfund, der er præget af såvel en (kulturel) tradition til kirken som en individualistisk tilgang til det religiøse. Det stiller store krav til fremtidens præster og dermed til den teologiske uddannelse. Et fald i årets tilgang til teologistudiet i både København og Århus vakte bekymring, og sammenholdt med teologers stigende interesse for andre erhverv end lige præsteembedet, udløste de to problemstillinger en hed debat, hvor fronterne blev trukket op mellem forskerne på Århus og Københavns universiteter.

Dekanen på Det Teologiske Fakultet i Århus, Carsten Riis, kom med et forslag om at styrke uddannelsen ved at tage nye emner ind, som f.eks. religionspædagogik, -psykologi, sociologi og ledelse, mens hebraisk og latin kunne tænkes at blive valgfrie fag. (Kronik i Kr.D. 26.9.) Dette blev ikke taget til sig i København, hvor dekan ved Det Teologi-

1. Rapporten fra konferencen kunne hentes på www.religionsmoede.dk. Her citeret fra side 5.

ske Fakultet Steffen Kjeldgaard-Pedersen fandt, at kollegaens udmelding var »et farvel til solid teologisk faglighed« og i sidste ende en opgivelse af idealet for teologiuddannelsen, nemlig de studerendes kompetence til at forholde sig til teksterne på originalsproget. (Kr.D. 2.10.) Også prodekanen Mogens Müller talte for at beholde sammensætningen af det nuværende studie, hvor han ikke kunne se det ville hjælpe at slække på sprogkravene og inddrage andre videnskabelige fag som nævnt af Carsten Riis. (Kronik i Kr.D. 30.9.)

Biskop Kjeld Holm (Århus Stift) bakkede op omkring de foreslåede ændringer fra Århus Universitet og så dem i et positivt lys »som et forsøg på at placere studiet i en kontekst, der stemmer overens med det omkringliggende samfund.« (Kr.D. 2.10.)

Lektor ved Teologisk Pædagogisk Center i Løgumkloster, lic.theol. Povl Götke, fulgte i sporene fra Århus i en kronik i *Kristeligt Dagblad* 7.10., hvor han foreslog en opdeling i fire hovedområder: teoretisk, historisk, eksegetisk og praktisk teologi med mulighed for at vælge sprogfagene fra og med mulighed for at kombinere studiet med andre universitetsfag.

Det vil være en kæmpegevinst for folkekirken, hvis den fremtidige portefølje af præster bliver mere sammensat: En præst med en bachelorgrad i eksempelvis retorik eller jura eller statskundskab eller medievidenskab – eller økonomi! – vil kunne bidrage med noget meget væsentligt og være med til at sikre, at folkekirken også i fremtiden er en integreret del af alle de strømførende lag i det danske samfund.

Studieleder Kirsten Busch Nielsen, Det Teologiske Fakultet i København, ville hellere satse på at styrke tilrettelæggelsen af uddannelsen samt kommunikere den bedre ud, mens lektor Hans Raun Iversen mente, det måtte være Folkekirken selv, og ikke de teologiske fakulteter, der havde ansvaret for at rekruttere personale ligesom enhver anden virksomhed ved at sikre løn, arbejdsvilkår mv. (Kr.D. 18.9.) Formanden for Grundtvigs Forum, Torsten Johannessen, var inde på den samme problematik, hvor han mente rekrutteringsproblemet bundede i »de unges prioritering af fagområder med højere status, bedre arbejdsvilkår og aflønning end de humanistiske fagområder i disse tider kan tilbyde.« (Kr.D. 9.10.)

Kirkeministeriets arbejdsgruppe, der skulle se på præsternes uddannelse og efteruddannelse, forventedes at have arbejdet færdigt i decem-

ber 2008. Dette inspirerede Kritisk Forum til at vie et nummer – 113 – under temaet *Teologisk eksistens* til at se på den teologiske uddannelse med fokus på teori og praksis samt uddannelsen som profession sat ind i det moderne samfund, ligesom der også blev hentet bidrag fra Sverige og Norge.

Danskernes tro – Folkekirkenes forkyndelse

Fænomenet med at selv sammensætte sin religiøsitet med en blanding af lidt af hvert fra flere religioner og livsanskuelser er en udfordring til Folkekirken, fordi mange vælger denne blandingsreligiøsitet samtidig med at være folkekirkemedlem uden at se en konflikt i dette. Stiftssamarbejdet »Folkekirke og Religionsmøde« viste i en rapport i 2007, at mange præster ser blandingsreligiøsiteten som en større udfordring end islam.² Folkekirke og Religionsmøde fulgte op på denne undersøgelse i samarbejde med organisationen Areopagos i rapporten *Tro i Tiden*,³ hvor man tog en lytterunde med grupper og enkeltpersoner, der var inspireret af østlig religiøsitet, buddhismen, taoismen og hinduismen, dog var teosofien også en meget vigtig inspirationskilde blandt de interviewede. Formålet var bl.a. at se på de udfordringer kirken står overfor og give inspiration til, hvordan man kan formidle kristendommen i dette møde.

Rapporten kunne vise, at det er handling og erfaring, der er af betydning i den spiritualitet, man søger, og kritikken mod kirken går på en mangel af styrke og autoritet i formidlingen af dens budskab. Selvom man ikke bestrider Jesu autoritet, opfattes kristendommens begreber som synd, frelse og fortabelse alt for dogmatiske og er ikke integreret i deres religiøse opfattelse. Flere har slet ikke et personligt gudsbegreb, men søger det guddommelige i mennesket. Der, hvor forskellen især giver sig udslag, er i opfattelsen af reinkarnation og kristendommens opstandelsestro.

Mange af vores samtalepartnere ønsker ikke at fokusere på karma og reinkarnation i samtalen. Flere har erfaringer fra tidligere drøftelser med kristne, hvor dette emne vanskeliggjorde den videre samtale, og de fleste nævner kirkens afvisning af reinkarnations-tanken som en af de væsentligste hindringer for samarbejde.⁴

2. Se *Kirkehistoriske Samlinger*, 2008, s. 180.

3. *Tro i Tiden*. Lytterunde blandt mennesker inspireret af østlig religiøsitet og spiritualitet. Udarbejdet af Lars Møllerup-Degn, Mogens S. Mogensen og Leif Vestergaard.

4. Sst., s. 23.

Det er dog sjældent den rene østlige form for reinkarnation, man tror på, men en vestlig udgave, hvor reinkarnation ikke ses som en straf, men i form af en udvikling. Flere af de interviewede mente, at reinkarnations-tanken faktisk var en del af kristendommen!

I mødet med den østlig inspirerede religiøsitet bruges de kristne begreber med et helt andet indhold, og rapportens konklusion pegede på kirkens behov for at arbejde »med problematikken omkring sprogets udvikling og tolkning i mødet mellem forskellige kulturer.«⁵ Det understeges, at dialogen er vigtig, og kirken skal være opmærksom på sin egen tradition samtidig med at have øje for, hvad der betyder noget religiøst for dem, som er østligt inspireret, hvilket især gælder spirituelle svar til eksistentialistiske spørgsmål, der kan bruges i deres dagligdag. Rapportens mål var ikke så meget rettet mod at give et færdigformuleret svar, men i stedet at stille spørgsmål til kirkelig besindelse, som f.eks. »Hvordan kan kirken på en troværdig og autentisk måde tale om det kristne håb, frelse og evigt liv?«⁶

Netop den store indflydelse fra den østlige religiøsitet og præstestandens tilbageholdenhed omkring at tale om håb, frelse og evigt liv, var baggrund for den tidligere præst ved Københavns Domkirke, Johannes Værges bog *Efter døden – en bog om det evige liv* (Forlaget Anis). I sin bog gennemgår Johannes Værge en lang række tekster, der handler omkring livet efter døden ligesom han selv giver af sin erfaring som præst.

I vores gudstjenester nævner vi i trosbekendelsen kødets opstandelse og det evige liv, som vi også taler om i dåbs- og nadverritualet. Men jeg synes ikke, vi fra folkekirkens side har givet folk mange chancer for at finde ud af, hvad der egentlig ligger i det, og hvordan det kan forstås,

lød det fra pastor emeritus Johannes Værge. Han følte, at kirken svigter, hvis den ikke melder klart ud omkring det kristne håb med opstandelsen og det evige liv. (Kr.D. 23.10.)

Tilbageholdenheden skyldes måske, at det ikke er så nemt i dag at tale om transcendent begreber. Dette reflekterede provst Peter Holm, Frederiksberg, over i en artikel.⁷ Hvordan skal vi tale om Jesu to naturer, sandt menneske og sand Gud, »når modernitetens metafysiske ud-

5. Sst., s. 37.

6. Sst., s. 39.

7. »Jesús i rummet«, *Præsteforeningens Blad*, 51-52, s. 1175-1183.

gangspunkt hedder immanens og kun immanens.«⁸ Hans indfaldsvinkel blev at tale om to realiteter: den ene er de ting, som mennesket har magt over, og den anden realitet er de forhold alle er underlagt til enhver tid, f.eks. døden.

Religion er forsøg på at omgås realiteterne realistisk, og enhver præst oplever derfor også igen og igen, hvor naturligt »det religiøse rum« pludselig kan opleves, selv af kirkefremmede, nemlig når den 2. realitet manifesterer sig og bytter om på, hvad der er primær og sekundær.⁹

Og det er netop i kirkerummet gennem ritualerne, at muligheden for at tale om Jesus som Kristus i mytens univers åbner sig. Provst Holm så det som »den mest presserende teologiske opgave« at få opdateret symboliseringen, fordi de gamle metaforer er hentet fra et forældet verdensbillede.

Selvudvikling har høj kurs i erhvervslivet, og New Age forfattere inspireret af østlig religiøsitet er populære som litteratur i erhvervslivets lederkurser. Udviklingschef Helle Christiansen, Kirkens Korshær, oplevede dette på første hånd, da hun fulgte et lederkursus og her blev præsenteret for bøger af Stephen Covey og Eckhart Tolle. Hendes vurdering blev efterfølgende, at der er behov for »et indspil fra kirkelig side«, hvor man både går ind i en dialog, men også klart siger fra, når man møder ting, som går imod det kristne budskab. (Kr.D. 2.4.)

To tendenser fra de foregående år har været dels en stor interesse for pilgrimsvandringen blandt befolkningen dels øget fokus i kirkeligt regi på mission målrettet kirkens egne medlemmer. For tredje år i træk blev der holdt en Missionskonference – denne gang med temaet om danskerne store interesse for de østlig inspirerede religioner, og den udfordring dette er for kirken. Kirkens opgave syntes at være klar blandt gæstetallere og deltagere på konferencen, nemlig at turde melde mere klart ud om, hvad kirken står for og møde mennesker, der hvor de er.

Pilgrimsvandringen er i sit væsen modkultur til det organiserede kirkeliv. Måske er det grunden til, at den i de seneste år så overraskende ubesværet er gledet ind som en socialt acceptabel og synlig religiøs praksis. Vandringen går jo uden om kirken. Den behøver ikke kirkens etablerede gudstjeneste. Den behøver ikke præsten,

8. Sst., s. 1178.

9. Sst., s. 1179.

det bundne ritual og den autoriserede salmebog. Den er fri, og netop derfor har det nye, som er undervejs, mulighed for at give sig til kende – livsfornyende og skabende.¹⁰

Citatet er hentet fra Peter Ruges bog, der tager ideen bag pilgrimsvandring op til inspiration til en *kirkevandring* til sognekirken og dens gudstjeneste.

Kirkevandring er en proces, hvor den vandrende vover at møde det kaotiske i sig selv – og undervejs opsøger en kirke og gudstjeneste som det helliges sted for at bede om hjælp og støtte til at bære.¹¹

Bogen giver anvisning til, hvorledes en sådan proces kan foregå rent praktisk, og er især fokuseret på de indre følelser og tanker i en kommunikation med Gud for derved at gøre vandringen til og deltagelsen i gudstjenesten lidenskabelig. Bogen er tidstypisk for det behov, der er med ønsket om individualitet i den religiøse søgen samtidig med, at den søger at hjælpe spirituelt søgende tilbage til kirkens rum og gudstjeneste.

1. juni åbnede en nutidig pilgrimsvej langs den gamle Hærvej fra Viborg ned til den tyske grænse med ti herberger langs ruten for de vandrende. Dagen blev festligholdt med en gudstjeneste i Viborg Domkirke, hvor biskop Karsten Nissen indviede ruten. Det var også biskop Karsten Nissen, der tog initiativ til at kunne få etableret en pilgrimspræst i stiftet i samarbejde med Viborg Pilgrimscenter.

Elisabeth Lidell vendte tilbage som sognepræst i Århus efter to års orlov som pilgrimspræst på eget initiativ. Biskop Kjeld Holm ønskede som i nabostiftet også at få oprettet en stilling som pilgrimspræst.

Det vil da være en dårlig folkekirke, der ikke kan høre græsset gro. Vi oplever her en kristendomsformidling, som blandt andet appellerer til mennesker, der ikke har forbindelse med de traditionelle kirkelige aktiviteter. Sætter vi os udenfor det, bliver kirken utroværdig.

Lød det fra biskop Kjeld Holm. (Kr.D. 4.11.)

10. Peter Ruge: *Kirkevandring – en spirituel praksis*, Religionspædagogisk Forlag 2008, s. 10. Bogens forfatter har været sognepræst i Svenstrup på Als gennem tyve år indtil sommeren 2008.

11. Sst., s. 64.

Ateismen har gennem de seneste år meldt stærkt ud i medieverdenen, ikke mindst efter 11. september 2001, og derved også været et område, som kirken har måttet forholde sig til. Ateismens udspil står især i videnskabens tegn, hvor forskere har skrevet ateistiske »bekendelses«-bøger. Den engelske biolog Richard Dawkins (f. 1941) repræsenterer en naturvidenskabelig synsvinkel, hvor han ønsker at bekæmpe troen på Guds eksistens, mens den franske filosof Michel Onfrays (f. 1958) filosofiske ateisme er vendt mod fundamentalismen, som han mener religionen bærer ansvaret for.

Det kunne imidlertid også gå den anden vej! Den 85-årige engelske filosof Antony Flew nåede frem til en guddommelig kraft bagved universet efter at have været en indædt ateist.

Herhjemme var der registreret syv forskellige ateistiske foreninger, bl.a. Ateistisk Selskab, som gerne ville ind i folkeskolen for at fortælle om deres holdning. Professor Viggo Mortensen fra Aarhus Universitet fandt ateisternes aktiviteter en sund konkurrence til kirken, fordi det vil tvinge kirken til at blive mere aktiv og tegne sin profil tydeligere. (Kr.D. 20.8.)

Professor ved Menighedsfakultetet i Århus, dr. theol. Kurt Christensen, fandt ikke, at ateismen var farlig som sådan. Den burde ikke overvurderes, men heller ikke negligeres, fordi »den kan bidrage til en generel antireligiøs stemning, som må siges at have ganske gode vækstbetingelser siden 11. september. Derfor må den nye religionskritik og ateisme imødegås med velbegrundede svar.« (Kronik i Kr.D. 12.3.) Lektor ved Københavns Universitet Hans Raun Iversen fandt, at de fleste danskere lever i dag som Gud ikke er til, hvorfor de »ateistiske prædikanter« ikke ville have større fremgang her i landet, hvis det var deres eneste budskab.

Men de vil samtidig have afløb for et næsten pubertetsagtigt had til religion i almindelighed og kristendom i særdeleshed. Dermed er de, ligesom Dan Browns »Da Vinci Mysteriet« og megen anden underholdning, med til at udbrede et vrangbillede af kristendommen. Derfor bør kirken tage anledning af ateisternes opråb til at tænke sit virke igennem. Ikke mindst når mange andre søger at tage teten, er det kirkens uafviselige opgave at præsentere og repræsentere et sandt kristendomsbillede. (Kronik i Kr.D. 13.3.)

Der er en global debat i gang omkring videnskab og tro, for det meste sat op som hinandens modsætninger. Men kan der kun tales om en kon-

frontation? Professor, dr. scient et lic. phil. Peter Øhrstrøm fra Aalborg Universitet gjorde i en kronik i *Kristeligt Dagblad* 23.1. opmærksom på, at mange overser, at naturvidenskaben opstod i den kristne kultur, og at »samtlige af naturvidenskabens pionerer tænkte deres videnskab ud fra en kristen forståelsesramme.« Grunden til dette kunne være,

at der i det kristne Europa i modsætning til i Østen var en tro på, at verden er skabt efter principper, som kan erkendes af mennesket med sanserne og fornuften. Troen var altså afgørende for videnskaben, fordi den understregede, at der er noget at lede efter – videnskabeligt set.

Først fra 1800-tallet kom der et naturvidenskabeligt opgør med kristendommen og en afvisning af formål eller plan med naturen. Professor Øhrstrøm påpegede,

at selve denne afvisning er en ideologisk tro, som ikke er den eneste mulige.« Derfor gik han også imod Europarådets anbefaling¹² om forbud mod intelligent design-teorien i skolernes naturvidenskabelige fag – ikke fordi han selv går ind for denne teori, men mener, at dette synspunkt også har plads som en teori blandt andre teorier »i den videnskabsteoretiske og -historiske perspektivering af fagene.

I USA er intelligent design-teorien et omstridt emne i skoleundervisningen, men selvom intelligent design også har været fremme herhjemme, har denne teori ikke vundet større indpas i de kristne friskoler, som følger Undervisningsministeriets læseplan, der peger på evolutionsteorien som biologiundervisningens udgangspunkt. Professor ved Københavns Universitet, Niels Henrik Gregersen, mener dette skyldes, at vi ikke har samme »polarisering mellem tro og viden« i Danmark som i USA. Og han fortsatte:

I Danmark er den generelle opfattelse, at naturvidenskab og religionen opfylder forskellige behov, og at vi derfor er bedst tjent med at adskille dem i to forskellige departementer. Den adskillelse brydes netop ned med teorier som intelligent design, og det er nok derfor, at teorien ikke kan slå rod i Danmark. (Kr.D. 24.1.)

12. Europarådets resolution nr. 1580 af 4. oktober 2007.

Staten og kirken

Kvindelige præster

Ved juletid 2007 havde *Politiken* bragt en artikel, der kunne fortælle, at mere end halvdelen af de kvindelige præster havde oplevet diskrimination på grund af deres køn. Ved årets første bispemøde tog biskopperne fat i emnet om mobning af kvindelige præster på grund af deres køn og fastslog, at det ikke er acceptabelt. Provsterne blev bedt om i forbindelse med medarbejderudviklingssamtaler at få undersøgt, om der var konkrete tilfælde med chikane, der således skulle indberettes.

Den efterfølgende lørdag – 5. januar – nævnte Århus biskoppen Kjeld Holm i et interview til *Århus Stiftstidende* seks præster ved navn, som han mente var imod kvinder som præster. De seks præster følte sig udleveret af deres biskop, klagede til Præsteforeningen og sagen endte i Kirkeministeriet.

Der kom pludselig en drejning i debatten, hvor det nu også kom til at handle om mobning af de mandlige præster, der ikke gik ind for kvinder i embedet! Præsteforeningens formand Per Bucholdt Andreassen opfattede biskoppens udtalelse som skadelig for det psykiske arbejdsmiljø (Kr.D. 16.1.), og kirkeministeren bad om et svar fra Kjeld Holm. Ministerens afgørelse blev en frifindelse af biskoppen bl.a. med denne begrundelse: »Almenkendt viden blandt folk om præsters religiøse tilhørsforhold og teologiske ståsted er en forudsætning for deres virke som præster.« (Kr.D. 27.2.)

I slutningen af april spurgte *Kristeligt Dagblad* stifterne, om der havde været klager fra kvindelige præster på baggrund af biskoppernes opfordring i januar. Svaret var nej fra samtlige stifter, og heller ikke Arbejdstilsynet havde oplevet nogen henvendelser. (Kr.D. 29.4.)

Kristelig Dagblad skrev samme dag i sin lederspalte, at kvinderne

er i så massivt overtal på teologistudiet og pastoralseminarierne, at de i fremtiden vil komme til at dominere helt. Det vil langt fra være nogen fordel for kirken. En kirke domineret af kvinder vil miste autoritet, gennemslagskraft og få lavstatus som arbejdsplads, ligesom det er sket for både skolelærere og sygeplejersker. En kvindedomineret kirke vil også med stor sandsynlighed forskubbe vægten fra det specifikt forkyndende og livstolkende over mod det meget sjælesorgs- og omsorgsprægede. Allerbedst er det, hvis der kan fastholdes en ligelig fordeling af mænd og kvinder. Den kønspolitiske nyhed om folkekirken handler ikke længere om diskrimination, men derimod om kvindernes sejrindtog og overtagelse af prædikenstole og præstegårde. (Kr.D. 29.4.)

Citatet fra *Kristeligt Dagblad* sammenfatter en holdning, som man finder blandt mange såvel gejstlige som politikere, kvinder som mænd. Spørger man kvindelige præster om deres faglige interesser, vil man opdage, at de er alsidige og langt fra enspolet fokuseret på sjælesorgen.

Provst i Skive, Betty Grønne Ahrenfeldt, havde følgende kommentar:

Ofte hører man, at kvinder repræsenterer en særlig form for omsorgsteologi, men det er noget sludder. For det første er det trist, hvis »omsorg« bliver et fy-ord, men i praksis kan jeg se mange mandlige kolleger, der er særdeles omsorgsfulde, men også kvindelige kolleger, der er mere kontante i forhold til prædiken og teologi. (Kr.D. 26.5.)

Så længe der er bekymring for, at præsteembedet vil miste autoritet, gennemslagskraft og åbenbart ikke kunne opretholde det forkyndende og livstolkende perspektiv, såfremt der skulle blive flere kvindelige end mandlige præster, må det siges at være en ringeagt over for kvindens køn og evner, men det er desværre ingen kønspolitisk nyhed! Status i 60-året for de første kvindelige præster i Danmark viser, at der i 2008 er cirka ligeså mange kvinder som mænd, der vælger studiet med en prognose, der tegner for flere kvindelige studerende, men i teologiske lederstillinger og på universiteternes poster er mændene stadigvæk dominerende. Dette er dog et billede, der også findes i samfundets andre hverv og ikke specifikt for Folkekirken.

Til gengæld skrev Luthersk Missionsforening kirkehistorie, da den for første gang gav kvinder mulighed for at få adgang til at sidde i centrale ledende organer, selvom den daglige ledelse fortsat er forbeholdt mænd i Landsstyrelsen og i Lærerådet. Generalsekretær Jens Ole Christensen holdt på, at den nye struktur ikke betød, at der på et senere tidspunkt ville blive adgang for kvinder i disse råd. (Kr.D. 25.10.)

Bispevalget i Roskilde Stift

Den 1. maj gik biskop Jan Lindhardt på pension. Hans efterfølger blev Peter Fischer-Møller, som blev indsat den 27. april i Roskilde Domkirke.

Fem kandidater var stillet op året før: Peter Fischer-Møller, provst i Ringsted-Sorø Provsti, Henrik Wigh-Poulsen, leder af Grundtvig-Akademiet, Steffen Ravn Jørgensen, domprovst i Helsingør Stift, Per Melhof, præst ved den danske kirke i Bruxelles og Poul Joachim Stender, sognepræst i Kirke Saaby og Kisserup. Aldersmæssigt såvel som teologisk lå kandidaterne tæt op ad hinanden, og i deres præsenteringsmateriale

riale havde nøgleordet for et eventuelt virke som biskop primært været »samarbejde«. Mange havde også svært ved at udvælge sig den kandidat, de ville stemme på. Da debatmøderne blev afviklet i januar, efterlyste man mere markante meninger og udmeldinger på møderne. De to, der bedst efterlevede dette, var domprovst i Helsingør, Steffen Ravn Jørgensen, og leder af Grundtvig-Akademiet, Henrik Wigh-Poulsen. Møderne kom især til at handle om strukturen i kirken, hvilket Poul Joachim Stender beklagede. Han havde savnet mere debat om kirkens »indre liv«. Ansættelse af biskopper på åremål, som havde været med i det nye regeringsgrundlag fra november 2007, blev omtalt på møderne, hvor alle kandidaterne var positivt indstillet over for et sådant lovfor-slag. Stiftsråd kom til at fylde meget og fik opbakning af de fire af kan-didaterne, mens Steffen Ravn Jørgensen var betænkelig ved et stiftsråd, der kunne blive for magtfuld på bekostning af sognenes styre. I stedet foretrak han et samtaleforum.

Den 1. februar forelå afstemningsresultatet, hvilket blev oplyst at være 562 stemmer til både Peter Fischer-Møller og Henrik Wigh-Poul-sen, Poul Joachim Stender på en tredjeplads med 550 stemmer, Steffen Ravn Jørgensen 419 og endelig Per Melhof med 154 stemmer. Og så gik det galt! Valgbestyrelsen havde i første omgang meddelt, at der var 2.516 gyldige stemmer, men rettede det efterfølgende til 2.276 stemmer. Forklaring var, at det første tal havde været en fejl. Derefter blev det kendt, at der havde været 2.266 indleverede kuverter, hvilket ikke stem-te overens med én stemme til én kuvert. Kunne denne forskel på 10 ekstra stemmer have gjort en forskel? Poul Joachim Stenders bagland klagede i hvert fald over optællingen. Den 6. februar besluttede kirke-minister Birthe Rønn Hornbech, at valget skulle gå om under Fyens Stifts administration.

Hvem havde ansvaret? Der var et politisk flertal for en uvildig under-søgelse, som blev foreslået af formanden for Folketingets Kirkeudvalg, Britta Schall Holberg (V), til kirkeministeren.

Det svirrer med tal om, hvor mange stemmer der i det hele taget skulle tælles op, og om der var for mange. Uanset tallene begyn-der der at florere alle mulige rygter, myter og insinuationer, og det er ikke rart for hverken valgbestyrelsen, menighedsråd, hele stif-tet eller kandidaterne. Hele bispeembedet får jo et knæk af det her.

To af de tre medlemmer i valgbestyrelsen, Poul Otto Nielsen, som var formand, og Kjeld Lorenzen, valgte at trække sig efter vedvarende kritik, der bl.a. var rettet mod valgrodet, men også gik på, at de to var stillere for én af kandidaterne, Peter Fischer-Møller. (Kr.D. 13.2.)

Roskilde Stift kom med en redegørelse, der dog ikke blev fundet tilstrækkelig, og kirkeudvalget stillede yderligere spørgsmål til kirkeministeren om lovgrundlag og valgbestyrelsens sammensætning. Da kirkeministeren vurderede, at lovgrundlaget var i orden, valgte Folketingets kirkeudvalg at lade sagen hvile med udgangen af maj.

Den 27. februar fandt omvalget sted med 693 stemmer til Peter Fischer-Møller og 669 stemmer til Poul Joachim Stender. Det var en skuffet Henrik Wigh-Poulsen, der måtte vige med 635 stemmer, mens Steffen Ravn Jørgensen og Per Melhof fik henholdsvis 233 og 56. Anden valgrunde – da ingen kandidat fik mere end 50 % af stemmerne, kom således til at stå mellem to lokale præster i stiftet. Valgrunden mellem de to sidste kandidater fandt sted på et tidspunkt, hvor Muhammed-krisen var oppe og vende i debatten og de to blev meget naturligt spurgt ud om deres forhold til islam. Begge kunne enes om at møde muslimer med respekt, men Poul Joachim Stender understregede islam som »en hedensk religion, for den forkynner ikke Jesus Kristus som Guds Søn«, mens Peter Fischer-Møller gerne ville skelne mellem islam og islamisme og gå ind i en dialog, hvor han også gerne ville lytte for at lære af muslimer. (Kr.D. 1.3.) De to kandidater så gerne missionen styrket og var begge for at melde stiftet ind i Folkekirke og Religionsmøde.

Henrik Wigh-Poulsen blev senere på året ansat som sognepræst ved Odense Domkirke, provst for Sankt Knuds provsti og domprovst over Fyens Stift. Hans efterfølger som leder af Grundtvig-Akademiet blev redaktør for *Kristeligt Dagblads* »Liv & Sjæl«, cand.theol. Birgitte Stoklund Larsen med tiltrædelse den 1. marts 2009.

Kommende bispevalg i Københavns Stift

Biskop Erik Norman Svendsen meddelte, at han ville trække sig som biskop til sommer 2009, selv om han kunne sidde to år endnu.

Der er ikke anden begrundelse, end at jeg i nogen tid gerne har villet gå af, så snart den omfattende strukturproces var afsluttet. I næste måned vælges nye menighedsråd, og derfor er det naturligt, at menighedsrådene finder egnede bispekandidater, de gerne vil opstille,

lød det fra biskoppen. (Kr.D. 10.10.) Han fortsætter dog med at være kongelig konfessionarius, en stilling han officielt overtog den 1. marts efter professor Christian Thodberg, som holdt sin afskedsprædiken 2. påskedag i Aarhus Domkirke.

Folkekirkens ledelse

Hvordan ledes der i dag i kirken, hvilken form for ledelsesstruktur ønsker man fremover, og hvordan fordeles ledelseskompetencer mellem præsten og menighedsrådet? Det er nogle af hovedspørgsmålene i ledelsesdebatten, der allerede har strakt sig over nogle år. Der kører forsøg rundt omkring, der forskes, og præster begynder at tage kortere uddannelser inden for ledelse og administration. Adjunkt ved Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, Camilla Sløk, har beskæftiget sig med ledelsesuddannelse for præster og i en artikel¹³ så hun på tre forskellige forståelser af selvledelse. Den katolske *pastorale selvledelse*, hvor man blot gør det, som man tror, præsten vil have; mens mennesket i den lutherske kirke skal lede sig selv, og endelig en moderne indgang til begrebet, hvor det er virksomhedens medarbejdere, der hver for sig skal bidrage med ideer til at skabe organisationens nutid og fremtid. I den katolske såvel som den protestantiske kirke er det menneskets forhold til Gud og til sig selv, der giver forståelsen for definitionen af selvledelse. Hendes konklusion er, at den form for selvledelse, som bruges i Folkekirken i dag, ikke kan sidestilles med en moderne forståelse af begrebet. Hun ser Folkekirken opbygget i et »to-søjle-system« med det gejstlige og politiske system i én søjle og en anden med menighedsråd og kirkepersonale. Den sidste bygger på et demokratisk ledelsessystem, den første en blanding af forvaltningsret og en teologisk, protestantisk forståelse af præstens arbejde og kirken som institution.

Denne folkekirkelige »selvledelsesfigur« er derfor snarere at forstå som selvførelse. Præst og personalet selv må selv føre sig derhen, hvor det er fagligt nødvendigt for, at opgaverne kan lykkes. Det samme kan man i øvrigt sige om menighedsrådet, som heller ikke indgår i en større ledelsesmæssig kontekst andet end i form af provstiudvalgenes prioritering af fælles økonomiske opgaver.¹⁴

13. Ledelse i folkekirken: »Betingelser for selvledelse i den danske folkekirke«, *Vel-færdsledelse*, red. Camilla Sløk og Kaspar Villadsen, Hans Reitzels Forlag, s. 98-126.

14. Sst., s. 121.

Der mangler en »dobbeltiagttagelse«, som man finder i en moderne forståelse af selvledelse: hvor medarbejderen både ser sig iagttaget (af ledelsen) og selv er aktiv i at se organisationens fremtid og opgaver. Det er denne ledelseskultur, Camilla Sløk efterspørger i fremtidens kirke,

ved at menighedsrådene vågner op og retter deres blik mod, at de også iagttages udefra, først og fremmest af brugerne, og at det er dem, der har forventninger til folkekirken som institution. Forventninger, som folkekirken må indrette sig på og forholde sig til, bl.a. gennem dobbeltiagttagelse.¹⁵

Sognepræst Carsten Haugaard Nielsen valgte en anden indfaldsvinkel i synet på ledelse i sin bog *Ledelse i menigheden*.¹⁶ Kirken er i en overgangsfase – »i en verden midt imellem« - en gammel kultur båret af traditionen og en ny, hvor den enkelte selv prøver at finde vej mellem de mange religiøse tilbud. Denne overgang skaber usikkerhed og kalder på ledelse. Carsten Haugaard Nielsens definition af lederrollen »handler ikke om ved hjælp af management-teorier at hjælpe kirken tilbage til sin status i fortiden. Det handler snarere om modet til at være i usikkerheden i verden *midt imellem* og sammen med menigheden finde den vision, der peger fremad og giver mod til den lokale kirke og menighed.«¹⁷ Her bliver ledelse det at øve indflydelse på andre for at lede menigheden hen til dens mål med forslag om at turde tænke nyt:

Vi er vant til at tænke ud fra institutionen kirken. Vi tænker ud fra, at vi har en kirkebygning, nogle strukturer, menighedsråd, præster, ansatte. ... Måske skulle vi tænke modsat, tænke ud fra mennesker. I et netværk er der nogle mennesker, der har noget til fælles.¹⁸

Stiftsråd

I januar kom en evaluering¹⁹ over forsøgene med stiftsråd, som havde kørt siden 2005. Evalueringen skulle danne det politiske grundlag for

15. Sst., s. 123.

16. Carsten Haugaard Nielsen: *Ledelse i menigheden. Menighed og præst i verden midt imellem*, ProRex Forlag.

17. Sst., s. 21.

18. Sst., s. 29.

19. Betænkning nr. 1495 »Evaluering af forsøg med stiftsråd«. Det drejede sig om seks stifter, der havde været med i forsøgsordningen: København, Lolland-Falster, Fyen, Århus, Haderslev og Aalborg, mens man i Viborg har forsøgt sig med en stiftsbestyrelse.

en videre beslutning omkring stiftsrådenes skæbne, og kirkeministeren kom følgende med et lovudkast til en permanent ordning med stiftsråd bestående af biskop, domprovst, en menighedsrepræsentant fra hvert provsti samt to præster. Rådets opgaver ville være administration af stiftets økonomi. Lovudkastet satte biskoppen som født formand, hvilket udløste kritik fra Landsforeningen af Menighedsråd samt formanden for Folketingets Kirkeudvalg, Britta Schall Holberg. (Kr.D. 6.9.) Otte biskopper bakkede derimod op omkring deres fødte formandspost, mens Karsten Nissen (Viborg Stift) gerne så valget af formand fra alle medlemmer og Peter Fischer-Møller (Roskilde Stift) var uafklaret. (Kr.D. 6.10.)

I det kirkelige landskab talte man om et valg mellem en *folke-* eller *bispekirke*, og dér stod sagen debatmæssigt stadig, da lovforslaget blev behandlet første gang i Folketinget den 28. november, da det i lovforslaget nu var blevet ændret til, at det kun var læge medlemmer, der kunne vælges til formandsposten.

Økonomi og struktur

Betænkning nr. 1491/2007²⁰ var udgangspunkt for et lovforslag omkring kirkens styring og økonomi samt medlemmernes rettigheder. Med hensyn til det sidste ønskede man i lovforslaget at få præciseret og udvidet, hvad der forstås ved at have en »særlig tilknytning« til sognet, og derfor ret til kirkelig betjening i en kirke, der ikke er ens sognekirke. Et medlem, der ikke hører til sognemenigheden, men har tilknytning i form af 1) tidligere bopæl, 2) fritidsbolig i sognet, 3) forældre, søskende eller børn i sognet, 4) tilknytning til en institution i sognet, 5) skolegang i sognet med henblik på konfirmation skulle således have ret til kirkelig betjening samt 6) mulighed for at blive begravet i sognet, hvis forældre, ægtefælle eller børn var det.

Fra gejstlig side så man dette udspil som et brud med forståelsen af sognet og dens kirke, og der blev peget på en skæv fordeling af kirkelige handlinger, som f.eks. at visse kirker ville ende som »bryllups«kirker, ligesom man forudså problemer med konfirmandundervisningen, især på landet, hvor børnene samles i centralskoler.

Jeg ved, andre ser anderledes på det, men personligt tog det pusten fra mig. Jeg taler som landpræst. For mig er hele sognetanken på

20. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2008 s. 183.

spil, og i et landdistrikt som mit giver sognet altså mening. Jeg vil være meget ked af at skulle opgive konfirmandundervisningen i min præstegård, og jeg mener ikke, det gavner forkyndelsen.

Lød det fra Hanne Drejer, sognepræst i Asperup og Roerslev.²¹

I Københavns Stift havde man det forudgående år taget fat på at finde en ny struktur og meldt ud med en anbefaling af ti kirker²², der skulle tages ud af den daglige brug som sognekirke for at få økonomi til nye aktiviteter. Det fik stor bevågenhed i medierne og gav anledning til debat rundt om i de berørte sogne. I april kom så stiftsrådets endelige anbefaling, hvor man fortsat anbefalede ti kirker taget ud af den daglige sognekirkelige brug, men rapporten tog primært udgangspunkt i, at samarbejdet mellem sogne skulle styrkes med henblik på driftsbesparelser eller senere sognesammenlægninger. Mens der fra Vesterbro provstis otte sogne blev fremlagt et forslag, der gik på en hel ny bydelsstruktur, hvor et fælles pastoratsråd frem til 2012 skulle arbejde på, at bydelen bliver til ét sogn med ét menighedsråd.

Biskop Erik Norman Svendsen gav godt et halvt år senere udtryk for tilfredshed med den nye struktur:

Det foreløbige resultat af strukturprocessen kan sammenfattes således: To kirker tages helt ud af folkekirkelig brug, og syv kirker tages ud af daglig sognekirkelig brug. Syv sogne er blevet lagt sammen til tre sogne og 29 sogne får ændret pastoratstrukturen. (Kronik i Kr.D. 27.10.)

Biskoppen mente, at succesen med ændringerne bl.a. skyldtes, at det var et folkevalgt råd, stiftsråd, der stod bag processen, ligesom forslagene var blevet drøftet grundigt igennem ude i sogne og provstier.

Det psykiske arbejdsmiljø i Folkekirken

Et vigtigt aspekt i forbindelse med debatten omkring ledelse er det psykiske arbejdsmiljø. Et projekt *Folkekirkeligt Samspil* i Viborg Stift med deltagelse af 14 sogne blev sat i gang i 2007 og kunne det følgende år fremlægge sit resultat.²³ Projektet var ledet af den tidligere

21. *Præsteforeningens Blad*, 2008, 40, s. 898.

22. Se *Kirkehistoriske Samlinger*, 2008, s. 191f.

23. Rapporten kan læses på www.Folkekirkeligtssamspil.dk, jfr. også www.herningkirke.dk

sognepræst, nu selvstændig konsulent, Hans Old Jensen og erhvervspsykolog Henrik Kristensen. Sidstnævnte knyttede følgende personlige kommentar til sin oplevelse af arbejdet:

Når jeg ser på kirkerne som organisation, så er de kendetegnet ved en høj grad af stabilitet i forhold til den opgave de skal løse (de kirkelige handlinger, livet omkring kirken) – og til tider en høj grad af vildrede i forhold til hvordan man løser selv enkle samarbejdsproblemer. Det ser ud til, at den forståelse man har andre steder af begreber som: ledelse, organisation, samarbejde etc. mange steder ikke er en del af sproget – en slags psykologisk newspeak, som ingen mening giver i de enkelte sammenhænge. Når man kobler den manglende begrebsliggørelse med det virvar af forskellige ansættelsesformer og ingen ledelse, der også kendetegner Folkekirken, så bliver man som udefrakommende organisationsmand slået med stumhed – så bliver arbejdet i Folkekirken til et mirakel. Det er mirakuløst at så megen aktivitet tilsyneladende kan finde sted uden det bliver organiseret på samme vis som i andre organisationer (det gør det også nogle steder).²⁴

Henrik Kristensen pegede på fire grunde til, at arbejdet trods alt fungerer så godt i kirken, nemlig en lang tradition for, hvordan tingene gøres, klare opgaver for hvem der gør hvad, et stort engagement og oplevelse af mening med det arbejde, man gør.

Men det som er kirkens force er samtidig også det svage punkt, for det kan være svært at skelne mellem det professionelle arbejdsliv, den personlige holdning og privatlivet ligesom teologiske uenigheder blandt personalet medvirker til konflikter.

Projektets mål havde været »at fremme arbejdsglæden lokalt gennem et løft af det psykiske arbejdsmiljø« samtidig med, at resultatet skulle kunne bruges som inspiration til andre sogne.

På baggrund af den erfaring man gjorde sig kom rapporten med følgende anbefalinger:

- at der sættes tid og resurser af til udvikling af det daglige samspil lokalt
- at der lokalt og landsdækkende udvikles et begreb og en praksis om ledelse
- at man på landsplan iværksætter et projekt på eksempelvis 5 år til

24. Side 19 i Rapporten.

at arbejde med udvikling af folkekirkens ledelse, organisation og det psykiske arbejdsmiljø, og at der til dette projekt også er tilknyttet en forskningsdel.²⁵

Kirkeministeriet, Landsforeningen for Menighedsråd og Præsteforeningen havde med hjælp fra Branchearbejdsmiljørådet udarbejdet en hjemmeside – www.kirketrivsel.dk – der skulle være en inspiration til et bedre psykisk arbejdsmiljø ude i sognene.

Menighedsrådsvalg

Den 11. november var der valg til menighedsrådene. Da stemmeprocenten sjældent plejer at være stor, og mange råd har fredsvalg, blev der året igennem drøftet valgets berettigelse.

Menighedsrådsvalget har i de seneste år fået meget kritik, fordi den demokratiske legitimitet kan angribes på grund af lav stemmeprocent og de få kampvalg. Men set i et historisk perspektiv er menighedsrådet og valget det bedste, vi har til at styre folkekirken lokalt med. Vi kan ikke undvære det, og vi kan ikke lige nu finde noget, der er bedre.

Lød det fra professor Martin Schwarz Lausten på Københavns Universitet. (Kr.D. 25.9)

Biskop Kjeld Holm (Aarhus Stift) kom allerede et halvt år før valget med et forslag om at sløjfe kampvalgene og i stedet indføre generalforsamlinger. Formanden for Landsforeningen af Menighedsråd, Inge Lise Pedersen, var positiv:

Generalforsamlinger med beretning og drøftelse af arbejdet de næste år ville give bedre muligheder for at se, hvad kandidaterne vil, og hvad de står for. Og det ville måske være en større sikkerhed for, at der blev valgt engagerede mennesker, og ikke nogen, der så pæne og nydelige ud. (Kr.D. 6.5.)

Et problem om sognebåndsløsning kom i fokus ved valget. Der skal løses sognebånd til en tjenestemandsansat sognepræst, hvilket betød at de ca. 130 personer, som havde løst til en overenskomstansat præst, kom i klemme ved valget med hensyn til afstemning og opstilling. Fra kirke-

25. Side 18 i Rapporten.

lig side lød ønsket om at få ændret loven, således at man løser til sognet med en ansøgning stilet til menighedsrådet og ikke en præst.

Set fra en fagforeningsvinkel er det glædeligt, at kirkeministeren nu vil se på sagen om retten til at kunne løse sognebånd, men ministeriet burde have bragt forholdene i orden før det kommende menighedsrådsvalg,

lød det fra formanden fra Præsteforeningen, sognepræst Per Bucholdt Andreasen. (Kr.D. 15.10.)

Den 18. december blev et udkast til lovforslag om sognebåndsløsning sendt til høring med frist til den 13. januar 2009. Lovforslaget gav mulighed for at kunne løse sognebånd til alle sognepræster, der er medlem af menighedsråd, dvs. også overenskomstansatte, der er ansat for mindst et år.

Der var en stor stigning i menighedsråd – 490 – der havde valgt at slå sig sammen op til valget. Målet var således at kunne udnytte de økonomiske såvel som personaleressourcer bedre. 149 sogne havde kampvalg med en gennemsnitlig stemmeprocent nede på 15,7 %! Den lave valgdeltagelse gav efterfølgende anledning til et ønske om, at der var behov for at få nedsat et udvalg, som kunne gennemtænke såvel menighedsrådsmedlemmernes opgaver, således det ville blive mere attraktivt at gå ind i dette arbejde, som at vurdere andre former for etablering af disse råd end lige netop ved valg. Så debatten om menighedsrådsvalg er langt fra slut.

EU og kirken

I Lissabon-traktatens artikel 16 C²⁶ sikredes medlemslandenes kirker og religiøse samfund deres interne politiske frihed kirke og den enkelte stat imellem. Derimod lagde EU op til en løbende dialog med kirkerne, og derved kom debatten om Folkekirkens rolle som lobbyist igen op til debat. Venstrepolitikerne Karin Riis-Jørgensen havde allerede året forinden argumenteret for en mere synlig Folkekirke i Bruxelles på linje

26. Artikel 16 C: 1. Unionen respekterer og må ikke anfægte den status, som kirker og religiøse sammenslutninger eller samfund har i medlemsstaterne i henhold til national lovgivning.

2. Unionen respekterer ligeledes den status, som filosofiske og konfessionsløse organisationer har i henhold til national lovgivning.

3. Unionen opretholder en åben, gennemsigtig og regelmæssig dialog med disse kirker og organisationer i anerkendelse af deres identitet og specifikke bidrag.

med den katolske kirkes arbejde, men igen var reaktionen fra kirkelig side afdæmpet. Biskopperne var skeptiske og biskop Kjeld Holms udtalelse til Kr.D. 5.4. gav meget godt udtryk for den generelle holdning:

Den katolske kirke betragter sig selv som en universel kirke. Den danske folkekirke er derimod knyttet til en nation, en bestemt kultur, og derfor skal vi ikke på samme måde som katolikkerne tænke i ekspansion. Jeg vil gerne høre, hvad der kan være af muligheder, men umiddelbart kan jeg ikke se, hvorfor folkekirken som institution skulle lobbye i Bruxelles.

Lektor, ph.d., Lisbet Christoffersen fra Roskilde Universitetscenter så den nye artikel som en udfordring for Folkekirken, men var sig også bevidst om, at det ville være en ny måde at tænke på i dansk sammenhæng:

Man kan sige, at uden for Danmarks grænser opfattes det allerede som afgørende, at kirker og trossamfund formulerer en almen, social stemme i samfundet, og at de derfor påvirker politikerne. Vil man sikre, at også det lutherske bidrag indgår i lovgivningsprocessen i EU, er der en stor opgave for folkekirken og ligesindede kirker i at engagere sig i EU. Men det er en tankegang, som er mere fremmed for en dansk tankegang end for en sydeuropæisk tankegang. (Kr.D. 3.4.)

Dialogen med islam

I oktober 2007 skrev 138 religiøse muslimske ledere et åbent brev *Et fælles ord mellem os og jer*²⁷ til pave Benedikt XVI og andre kristne kirkeledere, hvor man opfordrede til dialog for at sikre fred i verden. Brevet havde tre hoveddele: I *Kærlighed til Gud*, II *Kærlighed til næsten* og III *Kom til et fælles ord mellem os og jer*. Første del var den mest fyldige og uddybede islams trosbekendelse *Der er ingen gud uden Gud, og Muhammed er hans profet*. Muslimernes kærlighed og hengivenhed til Gud blev knyttet til jødernes og de kristnes forkyndelse med en henvisning til henholdsvis Shema (5 Mosebog 6, 4-5) og Jesu svar på, hvad der er det første og største bud – kærlighedsbuddet (Matt. 22, 34-40 samt Mark. 12, 28-31). Konklusionen på første del blev:

27. www.catholica.dk # 1203.

I lyset af, hvad vi har set som nødvendigvis liggende i og fremhævet gennem Profeten Muhammeds velsignede udtalelse: *Det bedste, som jeg har sagt – jeg selv og profeterne, som kom før mig – er: »Der er ingen gud uden Gud, Han alene, Han har ingen lige. Han har Herredømmet, og Hans er æren, og Han har magt over alle ting«*, så kan vi måske nu forstå ordene ... er i overensstemmelse med det »første og største bud«: at elske Gud med hele ens hjerte og sjæl, som det findes forskellige steder i Bibelen. Det vil med andre ord sige, at profeten Muhammed måske, gennem inspiration, gentog og hentydede til Bibelens første bud.²⁸

Anden del af brevet var ganske kort med reference til kærligheden til næsten i såvel islam som i Bibelen. I brevets tredje del kom formålet med at tage udgangspunkt i Guds enhed og kærligheden til Gud og næsten:

Samtidig med, at Islam og Kristendom tydeligvis er forskellige religioner – og samtidig med, at nogle af deres grundlæggende forskelle ikke kan bagatelliseres – er det klart, at *de to største bud* er et fælles grundlag og noget, der forbinder Koranen, Torah'en og Det nye Testamente.²⁹

Ønsket om at finde et fælles grundlag var – »ikke blot et spørgsmål om høflig økumenisk dialog« – men at medvirke til fred i verden mellem muslimer og kristne.³⁰

I dansk kirkeliv kom der i løbet af 2008 adskillige reaktioner på muslimernes brev. Det blev ikke blot en fortsættelse af den heftige debat om, hvorledes kirken skal kommunikere med islam, men også til en diskussion om hvordan brevets indhold skulle tolkes.

Danske Kirkers Råd udarbejdede et åbent svar, der enstemmigt blev godkendt på rådets årsmøde den 29. marts³¹ af de 16 kirkesamfund, som deltager i Danske Kirkers Råd. Rådet fandt muslimernes brev imødekommende og »en åbning i forhold til kristendommen«. Især blev det fremhævet som »unik« at

28. www.catholica.dk # 1203, side 8.

29. Sst., s. 10.

30. Sst., s. 12.

31. Danske Kirkers Råds åbne svarbrev kunne læses i engelsk udgave på www.danske-kirkersraad.dk og i en dansk oversættelse på www.catholica.dk # 1219. Brevet blev også bragt i *Kristeligt Dagblad* den 10. april.

en muslimsk tekst præsenterer Jesus gennem hans egne ord i Bibelen og ikke kun med de ord, der står om ham i Koranen. Og det er positivt, at lærde muslimer så klart anerkender, at de kristne tror på én Gud (og ikke på tre), om end der i islam henholdsvis kristendommen er stor forskel i opfattelsen af denne ene Gud.³²

Man fandt muslimernes ønske om et fælles grundlag i Guds enhed og det dobbelte kærlighedsbud som »et frugtbart udgangspunkt for fortsat teologisk samtale og samarbejde mellem muslimer og kristne.«³³ Svarbrevet gav udtryk for at sætte handling bag erklæringen om gensidig respekt og ønske om fred ved at tage initiativ til at mødes med religiøse muslimske ledere i Danmark. Dog blev det understreget, at ingen – ikke kun muslimer og kristne – bør føre krig mod andre på grund af deres religion.

Brevet fra Danske Kirkers Råd kom ikke til at stå uimodsagt. Grundtvig-Akademiets leder, *Henrik Wigh-Poulsen*, fandt brevet alt for imødekommende og betegnede det som »at udstøde beroligende lyde«. Det var især forsøget med at finde ligheder mellem de to religioner, som han ikke havde det så godt med. (Kr.D. 10.4.) Blandt andre kritikere var sognepræst Jesper Bacher, der kaldte det »overfladisk, applauderende, bøjeligt og føjeligt som et siv for halvmånenes segl« i en kronik i *Kristeligt Dagblad* d. 19.4. Jesper Bacher langede især ud efter den manglende religionsfrihed, som kristne lider under i de muslimske lande, men hans modstand mod brevet gik også på den teologiske synsvinkel i brevet, som han følte benægtede Kristus:

De Danske kirkers Råd hævder, at det fælles grundlag for kristne og muslimer »... ligger i troen på den ene Gud som Skaber og i det livs- og menneskesyn, der udspringer herfra«. Altså ingen tvivl om, at kristne og muslimer taler om den samme Gud – Kristus må nærmest betragtes som appendiks ...

For Jesper Bacher stod det klart, at der aldrig kan

blive tale om nogen teologisk forsoning eller åndelig fredsslutning mellem islam og kristendommen. Islam er ganske udtalt anti-kristelig, det er selve kernen i kristendommen, som afvises tydeligt og umisforståeligt.

32. www.catholica.dk # 1219, s. 2.

33. Sst.

Også teologen Katrine Winkel Holm kom med et skarpt angreb på bre-
vets udtalelser om et fælles fundament:

At hævde, at kristne og muslimer tror på den samme Gud, er teolo-
gisk fusk og i strid med alle folkekirkens bekendelser. Og at hævde,
at islam hylder troen på menneskets lighed er udtryk for en uviden-
hed så massiv, at den næsten ikke kan undskyldes. (Kr.D. 22.4.)

Katrine Winkel Holm lod domprovst Anders Gadegaard tage ansvar for
brevet som formand for Danske Kirkers Råd og fandt, at han havde
misbrugt den danske folkekirkens navn og kompromitteret kirken over
for den internationale offentlighed, hvorfor hun opfordrede biskop Erik
Norman Svendsen til at give domprovsten en næse! Jesper Bacher og
Katrine Winkel Holm, begge aktive i Islamkritisk Netværk, tog initiativ
til et alternativt svar på muslimernes brev, hvor de sammenfattede deres
kritik. Brevet blev bragt i *Kristeligt Dagblad* den 30. april med opbak-
ning fra 84 teologer.

Og så fortsatte diskussionen nu rettet mod dette nye åbne brev. Sog-
nepræst Peter Grønlykke fandt, at hans kollegers teologi bag brevet
endte i »en kristologisk »ekstremisme« lig den, man anklager islam for
i dennes forhold til renhed og til fuldkommenhed.« De havde overladt
lovforståelse til islam og glemt, at denne også hører med i den kristne
teologi, fordi »den kristne frihedsforståelse hverken hos Luther eller
Paulus er vilkårlig og grænseløs; men netop er bundet. Loven ophæves
ikke. Den opfyldes faktisk i Kristus.« Pastor Grønlykke betegnede bre-
vet som »en »jyllandspostteologi«, der giver frihedsforståelsen et par
fede og tomme teologiske floskler med på vejen.« (Kr.D. 3.5.)

Nu fulgte et tredje brev i denne runde, nemlig fra fire biskopper,
Steen Skovsgaard (Lolland-Falster Stift), Karsten Nissen (Viborg Stift),
Niels Henrik Arendt (Haderslev Stift) og Erik Norman Svendsen (Kø-
benhavns Stift). I brevet fra den 1. maj³⁴ fandt de fire biskopper det
uheldigt, at Danske Kirkers Råds svar var »blevet opfattet som en offi-
ciel reaktion fra den evangelisk-lutherske folkekirke i Danmark.« Selv-
om biskopperne stillede sig positivt over for muslimernes initiativ til
samtale, ønskede de at pege på en række misforståelser i brevet om,
hvad kristendommen er. De understregede, at kristne og muslimer *ikke*
er enige,

34. Bragt som åbent brev i *Kristeligt Dagblad* den 2. maj. Blandt de øvrige biskopper
havde fire ikke ønsket at medunderskrive, to var bortrejst.

når det gælder talen om Gud og Guds enhed og buddet om kærlighed til Gud og næsten. Som kristne kender vi kun Gud, som Han har åbenbaret sig i sin enbårne søn, Jesus Kristus. Vi har også den tro, at Gud kun kan forstås som Gud Fader, Søn og Helligånd. Denne grundlæggende kristne tro anfægter brevet flere steder. Vi må også modsige brevets påstand om, at overholdelse af det kristne bud om kærlighed til Gud og til næsten er en betingelse for Guds kærlighed til os. Tværtimod tror vi, at kærlighedsbuddet er en konsekvens af Guds kærlighed, idet vores kærlighed til Gud og til vor næste vokser og gror ud af Guds kærlighed til os i Jesus Kristus.

Derudover var biskopperne også uenige i, at fred i verden mellem muslimer og kristne skulle tage udgangspunkt i en religiøs enighed, men derimod i et lands lovfæstede religionsfrihed.

Professor Svend Andersen betegnede denne brevveksling som »religionskrig i folkekirken« og så debatten mere som udtryk for ufredelig sameksistens inden for kirken end for et forsøg på at finde en fornuftig dialog med muslimer. (Kr.D. 6.5.)

Fredens Kirke i København var vært for en konference »Religion i frihed – frihed i religion« den 24. og 25. oktober mellem kristne og muslimske religiøse ledere arrangeret af stiftssamarbejdet Folkekirke og Religionsmøde. Det var tredje gang dette forum mødtes og drøftede aktuelle emner i den religiøse debat omkring kristne og muslimer. Blandt de 51 deltagere var bl.a. fire biskopper fra Folkekirken, Erik Norman Svendsen (Københavns Stift), Karsten Nissen (Viborg Stift), Peter Fischer-Møller (Roskilde Stift), Steen Skovsgaard (Lolland-Falsters Stift) samt den katolske biskop Czeslaw Kozon.

Formanden for Dialogforum, Sami Kucukakin, sagde i sin velkomst om konferencens tema:

Det er *friheden* til at træffe sine egne beslutninger, der har bragt os sammen i dag som frie individer, der energisk, viljestærkt og konstruktivt vil arbejde for et samfund, som vil insistere på, at gøre det muligt for både muslimer og kristne at leve side om side i det danske demokratiske samfund.

Denne frihedstanke er essentiel, hvis en konfrontation vil forhindres, som det kommer til udtryk i sammensværgelsernes verden, og samtale og dialog vil opbygges og gøres vedvarende og frugtbar. Mennesket er en civiliseret skabning, og har brug for andre menneskers nærvær, derfor er ønsket om og behovet for dialog,

gensidig respekt og forståelse en ufravigelig koncept, vi, de tilstedeværende, burde værne om.³⁵

Epilog

Mission er ikke længere forbeholdt en bestemt kirkelig gruppering, det er blevet en opgave, som der tales åbent om blandt præster med biskopperne i spidsen og i de kirkelige organisationer. Enigheden på tværs af konfessionelle forskelle kendetegner også det økumeniske fællesskab for tiden på grund af de udfordringer, kristendommen oplever dels i form af sekulariseringen i Vesten dels mødet med andre religioner. Her er dialogen med islam måske den mest fremtrædende i pressen, men den store interesse for New Age og den østlige religiøse indflydelse fra buddhismen og hinduismen er måske en endnu større udfordring for kirken.

Kristne værdier præger stadig dansk lovgivning, og i vores daglige sprog bruger vi ord og vendinger, som har deres baggrund i kristendommen. Men det sker ubevidst for de fleste. Kristendommen er ikke længere den fælles bærende kraft i det danske samfund. Jeg finder det sørgeligt, men det er en kendsgerning, som ikke lader sig ændre af, at vi stikker hovedet i busken og fornægter den virkelighed, vi lever i.

Skrev biskop Karsten Nissen (Viborg Stift) i sin bog *En gammel folkekirke i en ny tid*.³⁶ Her gjorde han status på tiden og det samfund, kirken er en del af samtidig med, at han gav et bud på de udfordringer, der venter kirken – ikke mindst i forhold til modernitetens sandhedsbegreb, hvor sandheden er det, der ligger inden for menneskets egen opfattelse og erfaring.

Skal kirken have en fremtid, også i den tid vi lever nu, må man efter min opfattelse have dette dobbelte syn på moderniteten og senmoderniteten: på den ene side erkende den kontekst, vi er kirke i, og hilse den frigørelse velkommen, som denne udvikling har medført for mennesker. På den anden side nægte at acceptere moderni-

35. Rapporten fra konferencen kunne hentes på www.religionsmoede.dk. Her citeret fra side 4.

36. Karsten Nissen: *En gammel folkekirke i en ny tid. Evangeliet og vores kultur*, Aros Forlag, s. 26.

tetens sandhedsbegreb for i stedet at fastholde sandheden i Kristus som forudsætning for en sand frigørelse af mennesker. Dette er ikke nogen let opgave, det er med sikkerhed heller ikke nogen populær opgave, men det er efter min opfattelse nødvendigt at give sig i kast med den.³⁷

Medlemstallet i Folkekirken er faldet i København på grund af hovedstadens demografi, og strukturprocessen handlede om at få kirkens struktur tilpasset demografien for således at få en bedre udnyttelse af de økonomiske ressourcer med henblik på at styrke sognenes arbejde med forkyndelsen. Det blev dog under overskriften »lukning af kirker«, at dette arbejde især blev kendt i pressen. Men andre steder i landet vokser tilgangen derimod og kræver mere kirkeplads! Disse nyheder har dog sværere ved at få overskrifterne frem. Man skulle f.eks. ikke længere end til nabostiftet Helsingør, hvor en ny kirke, Grønnevang, blev indviet, og i Haderslev Stift løste man pladsproblemet i Løsning sogn ved at bygge en stor ny kirkesal ved siden af den gamle kirke.

I Videbæk sogn i Vestjylland var problemet også, at den lille kirke var blevet for trang, og her lykkedes det faktisk at komme med i TV-Avisen, DR 1, i årets begyndelse (20.1.), hvor pressen kunne fortælle om en planlagt udbygning.

Folkekirkens udfordring er at blive mere synlig med den kristne forkyndelse i form af autoritet og med præster, der selv efterlever det, de prædiker og hvis erfaring, menigheden kan knytte til. Det kræver sin uddannelse og nok også arbejdsvilkår, så præster ikke stilles ringere end andre professioner på arbejdsmarkedet. Der er mange emner, der tages op i disse år – omkring embedet, forskningen, forkyndelsen. En kirke der skal finde fodfæste mellem tradition og nye tider samtidig med, at den skal forkynde et 2000 år gammelt budskab ind i et samfund, der kalder på økonomisk og ledelsesmæssigt rentabel struktur.

Ledelsesdebatten vil fortsætte, bl.a. med spørgsmålet om hvorvidt man kan sidestille Folkekirken med andre offentlige institutioner, eller om kirken har brug for en særlig indfaldsvinkel omkring ledelsesstrategier på grund af den forkyndelse. Mens dette står på har Kirkeministeriet allerede givet sit svar ved at melde ud om oprettelse af resultatorienterede aftaler mellem ministeriet og stifterne samt de pædagogiske institutioner. Denne form for New Public Management er et populært begreb i moderne ledelsesstrategi, selvom der også er kritiske røster mod det.

37. Sst., s. 51.

Den største udfordring er nok at forkynde Evangeliet ind i nutidens samfund uden at forringe budskabet. Der blev i årets løb givet flere bud på denne problemstilling og også forsøg på inspiration og »løsningsmodeller« til denne opgave. Så med risiko for at gentage mig selv, vil jeg slutte som i Årsoversigten 2007: *Set ud fra et kirkehistorisk perspektiv er det en spændende tid.*